

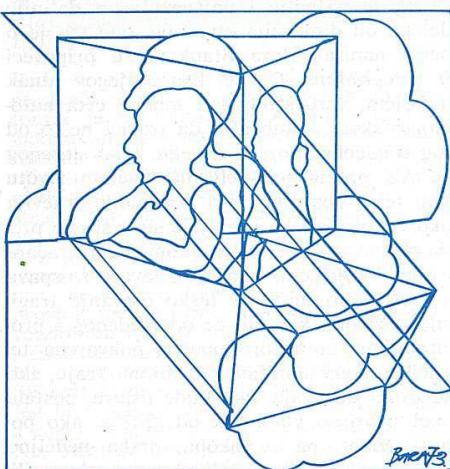
srba ignjatović

ELEMENTI RAZIGRANIH SISTEMA

između zida od ogledala
i zida bez ogledala

(Adam Važik: Portret)

između zida od ogledala i zida bez ogledala

Između zida i zida lagano žubori *aqua patetica*. To bi bilo sve što se može pretpostaviti kao kakvo zbivanje. Muzika, eventualno, da. Kakva tanušna melodija koja škripi kao *guja u procepu*. Ponudimo jedan ugao, neka on bude od 130°. Ponudimo jednu figuru. Neka bude u prvom planu, ženska figura, u naslonjači i uspravljeni veoma. Ruke i noge u ovlašnjoj skici, bista data kao masa, na tamnom fonu.

Nikako ne praviti strogu diferencijaciju glave. Jedna asocijativna arabeska okuplja je u lice unutar lica, niz nepredvidljivih lica, igru raznih čudi. — U drugom planu, levo i koso, svetla tabla. Splet opnastih ar-

beski pretvara je u mapu, nagoveštaj predeła, hrpu kožnih donova, pokoricu hleba, žilice mladog luka, tipografski premaz.

Desno i koso bujica svetla savijena je u luk. Tu se stropoštava stepenište i donjim krakom uranja u senku. Drvo je nagovešteno, oporo i odstojalo, trošno — ograda — — škripta minulih i budućih koraka — — tanke gredice potpornika i držača.

(Ovde se otvara jedna nova slika, pretvodno već ugrađena u *Letnje ospe*:

Mlečno, kafeno jutro oko plastika Jurja Dalmatinca, rasporedenih simetrično po fasadi katedrale. Jedan mali prolaz, prikrpljen uz sam bok građevine, koji se otkriva tek posle dugog kruženja u rano jutro koje još nisu povredile prohodale figure. Stepenište uvede u omičeni prostor između začelja građevine i susednih zgrada, gde vladaju mir i disperzivna svetlost. Čari izolacije nude svoj prostrani omotač. Uljuljani, utorinski deo kosmosa, mio u svome predavanju, sakriven od *prvih pogleda*.

I ovde se razliva, iskreći iz sračunatog izvora, jutarnja, rana, *aqua patetica*. *Aqua dentes habet*, kaže Petronius Arbiter. Nove skalne vode u tunel-prolaz, a on izvodi na drugu, osunčanu stranu sveta čije je ime *riva*. Na boku susedne zgrade, iznad vodovravne vidne linije, raskrilila se sakralna plarstika.

To nije sve što sečanje nudi.

Na boku te zgrade, približena prolazu, postoje prostrana vrata koja vode u novi prizor. Jedne stepenice, drvene, i ovde se propinju. Kroz nevidljivi prozor sleće usmereni snop jutarnje svetlosti i prianja uz drvenu konstrukciju stepeništa. Prianja patetično i čvrsto, strogi sunčevi ekser. U vazdušnom mlazu titraju zgusnuta zrnca. Njihova blaga emulzija cirkulise ispisujući maštovit putanje. I miris je tu — rane jutarnje kafe. On je druga senzacija, drugi govor čula. Budi raznolike asocijacije i dva dana, prethodni i ovaj, stapa u jedinstvenu čulnu sliku:

*Miris četinara miris crnog vina
Slane srdele dobri opol
Sunčana molitva na zidu katedrale
Ples svetaca bela kafa
Sto*

Grgolje reči, patetično, pastozno. Dodiruju se lepljivim obrubima glasova. Rastvara se pomicni ram. Bržljivo sredene jutarnje toalete, sa majušnim sмеšком, iskoracujuće da opija i žari presvetla gospoda Izolacija. To je Kirka koja nas pretvara u svijetne jednako i u najrsčećne i najzadovoljnije ljude što mogu da postoje. Jedan pokret, jedan gest — iznova je sve na predašnjem mestu. Ova tamna gospođa iskušava svoje moći na bezazlenom prolazniku sasvim kao i na sračunatome šetaču; unutarnji mir, koncentracija, poistovjećivanje sa onim što se da videti, kao i onoga što se da videti sa onim što jesmo, ili možemo biti, nije ništa manje značajno od sasvim jednostavnih otupelesti, odmora hitnih očnih kapaka, trenutaka polusvesti, zaustavljenih svesti, stapanja, ostvarenog iza prethodno preduzetog rastakanja.

Kirie eleison! trebalo bi uzvikivati sa čilim zanosom i, istovremenim, nemoćnim predavanjem.)

Gipsana bista reflektuje svoju ne-boju sa visokog postamenta. Planove spaja, pažljivo ugrađeni, stočići na visokim nogama. Harmonija kompozicije nije poremećena. On seže do iznad polovine postamenta ali se priklanja pred njegovim rastom.

Senke i draperije spliću se u drugom planu, začinjući vlastitu, postojano-nepostojanu igru bez glave i repa, početka i krajanju. Sve u istom dahu i na istom, ograničenom prostoru.

Pobrojani su svi bitni elementi ove muke, šarmantne, lirske studije po kojoj fini fluid vazduha prožimaju svetlost i senku

u harmoničnom odnosu. Predmeti miruju tu, na toj slici, unutar te predstave, užiženi oko ljudske figure, obrazujući mali, mistični krug. Skladnost odnosa, mene svetla i tame, igra podražavanja materijalnosti, koja je suptilizacija i preobražaj ka znaku i simbolu — sve to govori o naslućenom sistemu koji tek što se nije ovaplotio.

Od posebnog je značaja sigurnost predstavljanja. Ona sugerira mnogo više od punih poredaka i odnosa, nagoveštaja sistema i elemenata harmonije; ne, njena funkcija je posebna, misija tajanstvena. To je funkcija šifre koja pred zahuktalim glasnikom otvara zabravljenu kapiju, tajni prolaz, proširevu podlo uho, unajmljuje i kupuje ruke. Reč je o kodu koji standardno funkcioniše zamjenjuje misijom. Tim su bitnije njegove transformacije. Elementi su tu, doveđeni u poredak. Veze se pretaju u niti, a niti mjestimice nisu vidljive. Sme li se, dakle, govoriti o prekidima? Sme, jezikom svakodnevice. Ali, to ne znači da su veze zaista raskinute, ma koliko niti bile osetljive.

Uvedimo pretpostavku: veze, obeležene u svojim osetljivim fazama kao niti, bilo kada je reč o sistemu koji obrazuju čulno doživljivim elementi spoljnog sveta, konkretni, materijalni, kako glase standardne formulacije, ili kada je reč o podražavanju — u antičkom smislu — preobražaj — u renesansnom smislu — ili bilo kojoj kreativno-saznajnoj šifri modernih vremena, dakle, te veze menjaju, očigledno je, svoju osnovu i suštinu, te otud treba izabrati adekvatan način za nov pristup njihovom uočavanju i saznavanju. Prividni prekid, nemoć čula, biva otklonjen kao i svaki ishitreni nesporazum. Valja uvek znati u kojem smo, trenutno, svetu i preko adekvatnog koda nastaviti potragu za značenjem, za imantanim sistemom.

Ovo važi i u oba predočena slučaja, bez obzira na njihove povode i dalje međe. Naravno, nešto složenije je problem daljeg dešifrovanja poretka, otkrivanja značenja poretka koja može i zna da nam ponudi slučaj. U tragalačkom poslu koji tada otpočinje krije se istinski žar avanture, nadahnucu otkrivanja, bogata igra intuicije i imaginacije, sloboda izbora cilja — u krajnjoj liniji, što ne treba zaboraviti, budući da je reč o poslu neverovatno krhkem, gotovo neuvhvatljivom, ali koji ima u sebi sve elemente kompletnega stvaranja. O nepredvidljivim vezama i tajnama tih veza unutar igrom ostvarenih značenja u jednom jeziku moći će uporniji čitalac *da uvidi* — sazna nešto više na osnovu praktičnog primera, jedne vrste ne naročito brižljivo organizovanog eksperimenta izvedenog u organiziranu slučajnog jezičkog uzorka — koji sledi u drugom delu ovog teksta.

Zahvaljujući slučaju i nadahnucu slučaja otkrivamo mogućnost da mrdnemo malčice iz čekaonice kojom smo omeđeni, da zaobiđemo kancelariju u kojoj nam moderni Gospod saopštava (kao što se *saopštava* kod Kafke u *Procesu*, *Zamku* i drugim tekstovima), sa nadahnucem savesnog kancelarista, svoje dnevne pomisli i buduće naume. Njegove crne, zaštitne futrole oko rukava rastu iz same podsvesti i to je ono što nas najviše brine. Otkud njegova meandrirana zainteresovanost? Kako i sa kojim ciljem stremi ta zainteresovanost prema nama? Zar ne bi bilo bolje i umije izbeći je, čak i ako je za to potrebna kakva anti-hamajlija? (Ova opravdana digresija iznova upućuje na temu *minotauromahije*, te o tome neophodne detalje videti neposredno u istoimenom odeljku.)

Zivimo u svetu, sanjamo o anti-svetovima. Nije li, onda, najlogičnije da se prihvativimo putu koji nam slučaj nudi, odnosno da zapodenemo igru korespondiranja sa njim i otisnemo se, po mogućству, ka novim ciljevima sa onim oštromljem koje, kod E. A. Poa, spasava čak i iz dubina *Malstrema*?

Cemu sve to — pita Smutljivac. »Zato što je rukopis pametniji od vas. Kad počijete da pišete, vi se pridružujete opštećovečanskom radniku, zajedničkom poslu. Postajete pametniji.« — pripoveda Šklovski. Imamo želju, navodeći ove reči, da sintag-

mu »opštečovečanski radnik« zamenimo jednom koja nam se čini boljom, a to je »opštečovečanski um«. No, ništa bitno u ukupnoj relaciji time ne bi bilo promjenjeno. U kratko, vaše knjige postaju pametnije od vas samih jer vam se otimaju, zadržavajući pravo na vlastiti život i ostajući tek u posrednoj vezi sa vašom sudbinom.

Znači, Slučaj je istinit i treba ga prihvati kao jednog od valjanih putovoda, upravo zato što je reč o Slučaju koji je to, pre svega, u odnosu na nas, dok je u odnosu na stvari koje nas zanimaju ili mogu zanimati taj Slučaj, često, nešto mnogo složenije i manje adekvatno vlastitom standardnom značenju. Naravno, pošto je čin prihvatanja obavljen, i samo njegovo ime se menja, upravo zato što se značenje izmenilo i to tako da ništa više neće biti slučajno, mada malo šta postaje predvidivo. Tu isparava čak i *aqua patetica* kako bi se, kroz inovirano zamagljeno grotlo, ostvario ulazak u nepredvidive svetove. Sve je to tako, pa makar se našli i u atrijima purgatorija.

Izgubljenu nit treba tražiti sa udvostručenom pribranošću. Arijadna nije svakog dana dobro raspoložena. Stoga, kada zajašimo čudovištu na vrat treba ga hitro mazuzati, čak i po cenu unutarnje, vlastitog bola. Tim pre što se smutljivci množe i što nikada nije izvesno koliko će korava za tiličas iznići na upravo iskrčenoj stazi. »Ali da li oni postoje? Postoje li istinski? Mislim da ne; da postoje, da uistinu postoje, mučilo bi ih što postoje i ne bi se time zadovoljavali. Da stvarno i istinski postoje u vremenu i prostoru, mučilo bi ih što nisu u većnom i beskrajnom«. — govori Miguel de Unamuno kada izražava uverenje »da se može preduzeti sveti krstaški pohod za oslobođenje Don Kihotova groba od vlasti bakalaureata, popova, berbera, vojvoda i kanonika koji su ga zauzeli«. Ovu plemenitu ideju Unamuno formuliše još preciznije: »Verujem da se može preduzeti sveti krstaški pohod za oslobođenje groba Viteza Ljestosti od plemića Razuma«. Ali, avaj, i Unamuno nije bio dovoljno dalekovid. Plemići razuma zamenili su činovnici razuma, ogreli u proskinez i bezumnom pabirčenju, faustovci (*Habe nun, ach...*) bez istinith žudnji, osim onih koje se sustiću u raznolikim pragmatičnim koristima. Simonija je, elem, zahvatila i um.

(Intermedijalno pisanje već je na putu da postane moda. Čak je šepuri i ubrzani donedavno hranljivo tle postati bedno bunjište. Pravi otpor još nije savladan, i kamo sreće da ga bude što više, kako bi se moglo valjanje i plodonosnije nasratiti. Tek tako bi se mogao povesti kakav istinski i pravedni krstaški pohod sa što manje omeđenim ciljevima. No, bujica je ona koja plavi sve i naplavljuje svašta, a bujica nije pohod. Što manje mogućnosti za diferencijaciju, to više podlih opasnosti.)

— Dodajte lovora, meso će biti ukusnije!

Eto lozinke, devize svim smutljivcima, da se unese u njihov zajednički počasni grb, nad kojom, iz površine dobro zapanjene kuhinjskog lonca u kome plovi začinjeno meso, njihovo meso i slavodobitni lovor, valja da se vije, umesto kutlače, nojevo pero, simbol usmerenja. Deviza se može varirati na svim odgovarajućim jezicima, bez ikakvih predrasuda i sa postojanom tačnošću.

Naravno, spor nije rešen, niti umanjen određivanjem grba. Jer, oni su neizbežni, primamljeni mirlisom posla koji obećava zanosne mogućnosti sticanja novih perjanica, tugova, pojačanje glasa kao da ga ispomaže *tuba stentorea*, kad već autentične stentorske moći nisu prisutne. Te nove *plave čarape*, čije se suštavstvo, u svoj svojoj razorenosti i ogoljenosti, otkriva već posle prve, iole logičnijeg analitičkog napora, ili u mukama prve iskustvene situacije, kada spadaju njihova bakalska i bakalaureatska znanja, čuvana u čauricama i bočicama, o-kopavana u mnogo leja, rasprodavana na mnogo težgi i na mnogim vašarima, i onda kada je petak kao i kada je svetac, ponovo nas nagone, množinom svoga prisustva i »aktivnosti« da se ponudimo slučaju i igri,

poznujući neprebroj puteva što ih oni nude. Sudbina gipsane biste na naglašenom, drvenom postamentu, postaje sada nešto jasnija, približenja jednom od mogućih tipova simbolike. Ta zamagljena glava, obris tek, prvotno modelovana forma, ukazuje nam se sada kao univerzalna, glina kreacije, kreacije po pravilima slučaja i pravilima nameste, znanja i autentičnih kreativnih sposobnosti. Univerzalni zametak kreacije u kojem je sve sadržano — ali život treba udahnuti vlastitim dahom, čak i onda kada nemamo nikakvih demijurških pretenzija.

Nasuprot tome, njihova je igra skučena, uvek jedna. Naše su bezbrojne i — kada se jedna uprlja ili nam dosadi — uvek možemo započeti drugu. U ovim izmenama leže raznolike čari. Pandorina kutija, negativni simbol starog sveta kojeg se oni još uvek tako boje, bitno je izmenila svoja značenja i približila se svojevrsnom »rogu obilja«. Horizontalno značenje zamenjeno je vertikalnim; zle čini iziskuju borbu, neizbežnu zarad ostvarenja onog što se još uvek može nazvati umetničkim činom.

Jasno je: izabrali smo stranu kojoj ćemo pripadati. A oni? — Neka i dalje užavaju u svojim artiklima kojih su prepuni svih dučanih znanja, svih trgovih učenosti.

Podaci »iz stvarnosti« i »o stvarnosti« slažu se, igrom slučaja i vlastitom logikom, u malčice bizarnе kplete. Možemo ih registrirati, pretičuti u letriističku igru, ali praviti posao i otkriće saznanja započinju tek iz tog. Počivaju u obrisima i naslućuju se. Uspostavljajući vlastiti fluid između nas i njih započinjemo nevidljivu, neprimetnu igru, koja se rastace i okončava u nama samima, ostavljajući dah zadovoljstva, kao jedini direktniji trag. To je primer o kojem je bilo reči i koji se, konačno, rastvara pred nama da bi dao potpore onome što je već izrečeno.

Prvi kuplet:

*Washington's Big Brawl
The Facts About Your Weight
Britain Bounces Back
The Story the Sheek Stubs Told*

*How Russia Hopes to Win the Olympics
Lo, the Poor Octopus;*

(dva poslednja stiha ponavljaju se kao prijev)

Pomešana značenja počinju vlastitu igru u kojoj učestvujemo prisustvom i posredovanjem, uočavanjem pojedinih značenja i njihovih novih kombinacija. Igra se, nipošto, ne iscrpljuje u nama; svako može da je vodi i tumači na sebi svojstven način. Preterivanja tu samo mogu da koriste, jer slike koje narastaju nude posebne, razigrane sisteme. Dakle, odvija se nešto slično događajima i igrama, u ona dva slučaja koje smo izložili na početku raspravljanja. Ili, kako kaže Važik, »između zida od ogledala / i zida bez ogledala« rasprostire se novo preslikavanje i traje u sebi samome. Veze su vaspostavljene, ali ih valja uočiti. Jedan mali potres, preokret, kao da je reč o kaleidoskopu, i niz novih celina koje mogu imati i globalno značenje, mada to nije neminovno, naslućuju se, pomaljaju ispod nestabilne tektonskе skrme. Ako proceduru prošrimo i produbimo, dogada se nešto kao u *Solarisu* Stanislava Lema: ispitujući bivamo ispitivani. Proces je povratan, užajan. To znači da kada ispisujemo tekst, istovremeno tekst ispisuje nas, čak i onda kada ni najmanje nismo sentimentalni, odnosno kada u čitavom procesu sentimentu upoznačeni.

Drugi kuplet:

*The Lost Women of Paris
How's Your Empathy?
The Great Bxanknote Swindle
How to Live Inside Egypt*

*The Kazakhs' Fabulous Flight to Freedom
The Kazakhs' Fabulous Flight to Freedom*

(i ovde su dva poslednja »stih« prijev)

Letrističko kolažiranje, zasnovano na naslovima iz sadržaja *Reader's Digest-a*, april, 1955, ovim drugim kuptetom biva okončano, dok u šima još može da zuji:

*The Lost Women of Paris
How's Your Empathy?*

Sva ogledala sada postaju nevažna. Značenja su raspršena igrom, okupljena, iznova raspršena, leže ili lebde na svim stranama. Ušli ste u prostor prepun običanja. Da li će se sva ispuniti, pita Hitroumni. — Nije nam znano, dete drago — odgovor koji vuči kao novi prijev. Mi pretražujemo nepredvidivo ali ga ne uništavamo. Trebalо bi imati izuzetno neugodne namere i »tešku ruku« da bi se tako šta činilo. Deca iz bajke obeležavaju put za povratak prospisujući mrvice hleba. Ukoliko ste i vi rasuli kakkave mrvice predubedenja i otpora, povratak vam je obezbeden, baš kao što ga, u modernom putničkom tranzitu, obezbeđuje povratak karta. No, ukoliko se zovete Ostap Bender čak vam ni karta neće biti potrebna. Slobodno se okačite o bilo koje vozilo, čim se pojavi pred vama, i put do sreće otpočeće na najuverljiviji način. O povratku se, naravno, ima kad razmišljati. Tako je u svim literarnim mitologikama i, onoga časa kada se pristane na njih, kada se zade u njihove pore, sve prestaje da bi počelo otpočetka i sve je obezbeđeno unapred. Čudotvorna lampica, letiće tepisi, šifre koje rastvaraju brda i doline, čizme od sedam milja, dugovečnost, tajanstveni prizori i neobična poznanstva — sve to postaje deo vaše putoputnине. U jednom zavežljaju, iza čvora ili sistema čvorova počivaju tajne spremne da škrope kao čudotvorni izvor. Stvari progovaraju i imimo stilski figura. To nije poznato samo onima koji su zaboravili da se služe jezikom te, pokušavajući da obave čin njegovog upotrebe, pristaju na svakovrsna nasilja.

Literarne mitologike, njihov složeni korpus, odbijaju ovu vrstu bliskosti. Tako se produbljuju opkopi, definitično uklanja most, užarena smola i liključala voda ponovo liju miz bedeme dok kroz puškarnice olijaju užarene oči. Reminiscencije zadobijaju nova, veoma konkretna značenja.

Da li to što je povratak obećan i moguć u svakom trenu izmamliju vaš zadovoljstveni, rezervisani osmeh? Ali, šta ako su, u međuvremenu, stigli gladni mravi i raznili vaše sračunate rasute mrvice na razne strane; isto onako kako su se, u ovoj poslednjoj igri, raspršila u znatnoj meri razna predočena značenja, izbačena iz svojih osa, otisnuta u nove kontekste, nove spojeve, gde svetlucavu balansiraju, bezobzirno se jugačući svemu nesmelom?

Dakle, ako povratak nema, odlučno okrivite mrave i pošaljite im oštar protest.

Tako će sve biti odlučeno i izmireno, baš kao vaš duh i vaša savest. Srečni, uspokojavajući poklici dopiru sa raznili strana. Aveti se iznova luke preko dugih jezicina. Rasuli ste mitologike u prah, podvrgli ih korisnom cilju, ali one i dalje postoje, zajedno sa svojim svetlucavim suština. *Maior e longinquo reverentia*, kaže Tacit u *Analima*. Da li nešto slično pomišljate i vi? Ne može se ništa sa sigurnošću reći u ime onoga čija je zanat čutanje. Naravno, i čutanje ima svoj mitski prostor, svoju unutarnju logiku, semantiku (videti napis J. Aćina *Semantika čutanja*). No, dok se sva ovom prilikom podignuta i uzvrtljana pitanja manovo ne uobičaje, sa svojstvenom neizbežnošću, poput kakvog vazdušnog zida ili stuba koji vam hita u susret, i to tako da se susretanje ne može izbegti, plandujite, vitezovi Razuma, nad prenebregnutom i otklonjenom Ludošu što preti vaskrsom. Vi želite konačno, a njoj ništa konačno nije dovoljno. Dakle, do ponovnog susreta! Kao paljulaste plesni u gorgonzoli, ufilovane sred hranljivih nedara tog sira, počivali u miru.